

crkva u svijetu

POVIJESNI PRILOG

BAN PETAR BERISLAVIĆ

Eduard Peričić

Prva polovica XVI st. obilježena je velikim događajima i znamenitim ličnostima: razmahani humanizama i renesansa, protestantizam u luteranskoj, kalvinskoj i zwinglijevskoj formi, te anglikanizam, s jedne strane, i katolička reakcija — protureformacija s druge. Vrijeme je to Aleksandra VI, Julija II, Lecna X, careva Maksimilijana I i Karla V; vjerskih sukoba koji potresaju Zapad i vojnih koji kidaju dio po dio istočnog i balkanskog dijela Evrope. Povremeno se pojavljuje na evropskim dvorovima razumijevanje za ugrožene krajeve, pape pozivaju na zajedničke operacije — na križarske ratove, ali uzalud. Dok se u ugroženim krajevima jedni srčano bore da sačuvaju »ostatke ostataka«, drugi u isto vrijeme gledaju kako bi i od tih ostataka prigrabili što veći dio za sebe. Centralna — kraljevska — vlast ovdje je više nominalna nego stvarna jer lični interesi mnogih velikaša prevladavaju nad brigom za opće dobro.

U teškoj domaćoj i međunarodnoj situaciji na kormilu Hrvatske našao se čovjek koji je skrenuo na sebe pažnju i dalekih careva i domaćih vladara, rimskoga pape i turskih sultana. Čovjek koji je shvatio vrijeme u kojem živi i čuo zov urgentnih potreba. Biskup i ban, političar i ratnik, koji vodi računa o duhovnim potrebama svojega stada angažirajući se u isto doba u vrlo delikatnoj i teškoj službi »antemurale christianitatis« — predziđa kršćanstva. Petar Berislavić, Trogiraniin, prije 450 godina posvjedočio je svojim životom vjernost idealu slobode, vjere i nezavisnosti Hrvatske.

Rođen (1450—1460) u Trogiru, Berislavić kao mladić odlazi u Ugarsku, jer htio živjeti u gradu kojim vladaju Mlečani. U Ugarskoj nastavlja kleričku školu koju je započeo u Trogiru.¹ Nakon mlade mise koju će odslužiti u rodnom gradu opet se vraća u Ugarsku i to u kaločku nadbiskupiju.² Od kaločkog nadbiskupa imenovan kanonikom, on će igrati sve značajniju ulogu u životu zemlje u kojoj se nalazio stalno na vrhovima tadašnje društvene ljestvice. Kao čovjek najvećeg povjerenja crkvenih i državnih ličnosti, vršit će najrazličitije diplomatske misije, putovat će u Rim i na evropske dvorove gdje će svojim govorničkim vještinama i sposobnošću stjecati iz godine u godinu sve veći ugled.

Godine 1500. šalje ga kaločki nadbiskup Petar zajedno sa svojim tajnikom Martinom Madi u Rim. Tu je zagovarao nadbiskupovu kandidaturu za kardinalsku

¹ J. Sundečić, Ban Berislavić, *Glasnik dalmatinski*, 9/1857, 48, 4.

² Ferrari Cupilli, *Il Bano Berislavich*, Zadar, 1857, 10. I. T. Mrnavić *Vita Berislavi Bosnensis, episkopi vesprimensis*, Dalm., Croatiae, Slav. Bosnaeque bani, MHHS III, 1827, 226.

čast, za koju se natjecao i ostrogonski nadbiskup i primas Ugarske Toma Bakač koji je i dobio kardinalski šešir kao nagradu što se istakao u nastojanju da se i ugarski kralj Vladislav II priključi savezu Venecije i Aleksandra VI protiv Turaka.³ Toma Bakač imenovan je od Aleksandra VI 28. rujna 1500. kardinalom, no unatoč neuspjehu osnovnog cilja Petrove misije u Rim, čini se da je on ipak tamo odlično izvršio svoju zadaću.⁴ Po povratku u Ugarsku on se više ne povlači u anonimnost službe običnog kaločkog kanonika. Godine 1502. postaje prepošt crkve sv. Lovre u Pečuhu, a 1503. i kraljev tajnik te u tom svojstvu ide 29. IX 1503. u Skradin da s mletačkim poslanikom razvidi neke štete, koje su kraljevi podanici bili počinili Trogiranima i drugim mletačkim podanicima u Dalmaciji. Slijedeće godine dobit će jednu mnogo delikatniju misiju.

Kako je 14. veljače 1504. kralj Vladislav II sklopio s Mlečanima savez za obranu od Turaka, a Mlečani tada bijahu u sukobu s papom, morao je Berislavić posredovati na uspostavi mira te zato odlazi u Veneciju. Sam papa hvali i kraljeva i Berislavićeva nastojanja premda ne vjeruje u uspjeh spomenutog poslanstva.⁵ Budući da Venecija nije htjela vratiti Papinskoj državi zemlje, što ih je Aleksandar VI darovao svome sinu Cezaru, pristupio je papa Julije II tzv. Cambreyskoj ligi, sklopljenoj protiv Venecije 10. XII 1508. između Luja XII francuskog i Maksimilijana I. U skladu sa zaključcima lige proglasio je Julije II 27. IV 1509. izopćenje nad Venecijom.⁶ U ovoj situaciji Berislavićeva misija u potpunosti prestaje i on će sam nastojati da iz novih odnosa među evropskim dvorovima dobije što veću korist za svoju hrvatsku domovinu.

Članovi lige pozivali su i Vladislava II da im se priključi obećavajući mu za uzvrat povratak Dalmacije koju su Mlečani od 1409. nadalje držali u svojoj vlasti. U ovoj izvanrednoj situaciji na žalost nije bilo jedinstva ni u Hrvatskoj ni u Ugarskoj. Na čelu mletačke stranke stajao je kardinal primas Toma Bakač, a na protivnoj palatin Emerik Pereny uz kojega bijahu despot Ivan Berislavić,⁷ vranski prior Bartol Berislavić,⁸ pečujski biskup Juraj Skakmari i mnogi drugi.⁹ Petar Berislavić, koji je bio prijatelj pečujskog biskupa, kao dobar poznavalac prilika u Dalmaciji bit će u stranci jedan od najutjecajnijih ličnosti.

Poslije mnogih kolebanja i traženja konačno je odlučeno da se sazove sabor u Stolni Biograd 24. lipnja 1510. gdje se u to vrijeme nalazio i Petar Berislavić kao prepošt ove crkve.¹⁰ Pruži se sada Berislaviću lijepa zgoda da pripravi duhove i uzradi kod nižeg plemstva, velikaša i prelata, da sabor pristane uz savez-nike i tako oslobodi njegovu domovinu. Koliko je zbog toga mletačka strana mrzila Berislavića najbolje pokazuje mletački poslanik Petar Pasqualigo¹¹ koji pišući svojoj vladi o radu sabora izvještava 17. srpnja ovako: »Ovdje se nalazi Petar Berislavić, prepošt stolnobiogradski, bivši kraljev poslanik u Mlecima prije Filipa Morea. On nikada nije sustao i ne sustaje u nastojanju oko ovog osvojenja Dalmacije, govoreći svim velikašima, da ima dosta rodbine u svim dalmatinskim mjestima, osobito u Trogiru i Šibeniku, i da će on s malo vojske bez zapreke osvojiti rečena mjesta. Da mu ovaj posao lakše uspije, iznosi neka pisma, koja mu rekbi šalje neki prijatelj iz Ruma, te mu piše da su Padova i Treviso izgubljeni, da je 9000 mletačkih vojnika sasječeno. Ta pisma svakom pokazuje. On je također onaj koji je naveo modruškog biskupa, nuncija papina, da reče kralju da se papa ne miješa u Dalmaciju, nego da je prepušta kralju.«¹²

³ D. Kniewald, *Feliks Petančić i njegova djela*, posebno izdanje SAN Beograd, 1961, 24.

⁴ I. T. Mrnavić, o. c., 228.

⁵ M. Perojević, *Petar Berislavić za oslobođenje Dalmacije*, Jadran (Split) 2, 1920, 83.

⁶ D. Kniewald, o. c., 27.

⁷ Za srpskog despota u Južnoj Ugarskoj postavljen je poslije smrti despota Jovana čijom se udovicom oženio i naslijedio posjede Brankovića (1502—1514). Sudjeluje u najznačajnijim političkim događajima svog doba, a 1511. postaje još jajački ban (do 1513). Umro je 1514. M. Mesić, *Pleme Berislavića*, Rad JA VIII, 1869. A. Ivić, *Istorija Srba* (preveo i dopunio J. Radonić) II, Beograd 1932; *Historija naroda Jugoslavije I*, Zagreb 1953, 481—482.

⁸ I. Kukuljević, *Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj*, Rad JA LXXXII, 1887, 23—34. Za njega Kukuljević vrlo dobro reče: »Od suvremenika kuden i hvaljen, od slaba kralja uslijed krivih potvora zatvoren, od kasnijih povjestnika lakoumno i pogriješno suđen, zaslužio je barem to, da se o njemu pravedno reče, da je svršio svoj veoma okretan život tiho i skromno, da je bio zaslužan za državu i za svoj red«, o. c., 33.

⁹ M. Perojević, o. c., 85, 2.

¹⁰ *Ib.*, 88, 2.

¹¹ D. Kniewald, o. c., 27.

¹² M. Perojević, o. c., 89, 2.

Uznemiren takvim vijestima Pasqualigo je tražio razjašnjenje od drugog papina nuncija Grassisa koji izjavi da nije istinita izjava modruškog biskupa. Teško nam je vjerovati da bi modruški biskup kazao kralju takvu laž, i na nagovor Berislavićev stavio papu u nezgodan položaj te je najvjerojatnije da je papa zbilja nastojao da Venecija vrati Vladislavu Dalmaciju nakon što je 14. veljače 1510. pritješnjena sa svih strana sklopila mir s Julijem II.¹³ Možda je papa nastojao sam pomoći u rješavanju sukoba između Vladislava i Venecije koji je mogao svakog časa izbiti, ako se kralj priključi ligi. Grassis je naravno zatajio pred mletačkim poslanikom pravu istinu bojeći se još većih zapletaja.

Konačni zaključak Stolnobiogradskega sabora bio je da Venecija mirovnim putem i lijepim načinom vrati Dalmaciju, u protivnom da će se poduzeti druge mjere. Predsjednikom odbora koji je o tome imao raspravljati bijaše pečujski biskup, a član prepcšt Berislavić. Republici je bilo dano 30 dana za razmišljanje. Kroz to vrijeme Petar koji se nije znao zaustavljati na pola puta nastojao je na stvaranju zaključaka da se odmah odredi poslati u Dalmaciju 4000 pješaka i 2000 husara (kopljanika na konju)¹⁴. Osim toga, bilo je naređeno Feliksu Dubrovčaninu, da ide u Dubrovnik radi mornarice.¹⁵ Izdana je također svim velikašima i gradovima naredba za sakupljanje vojske¹⁶.

Lijepo započete pripreme ubrzo unište spletke Bakačeve i mletačkog poslanika Pasqualiga. Venecija je, za uzvrat, obećavala Bakaču svoju podršku da bude izabran papom kad umre Julije II koji je bio teško bolestan.¹⁷ Prema izvještaju Pasqualigovu cijeli poduhvat spriječio je kardinal Toma, jer je bio moćniji od Vladislava i svih njegovih savjetnika, moćniji od staleža i redova, moćniji od Vladislavovih — uostalom neiskrenih i sebičnih — saveznika. Bakač je 8. listopada 1510. saopćio Pasqualigu da je, što se tiče Dalmacije, prošla svaka pogibao.¹⁸ Berislavić ipak ne sustaje i kao zastupnik Vladislavov sklopi 1. XI 1510. u Konstanzu savez sa carem Maksimilijanom i zajedno s poslanikom Šarkanjem najavi kraljev pristup Kambrejskoj ligi.¹⁹ No i ovaj uspjeh Berislavićevih nastojanja nije mogao biti trajan kraj negativnog djelovanja Tome Bakača i mletačkih darova kojima je Pasqualigo pridobijao dotadašnje protivnike Republike.²⁰

Konačnom raspletu u korist Venecije doprinijeli su sasvim drugi događaji, naime, sukob pape i Francuza koji su protiv pape sazvali sabor u Pisu u rujnu 1511.²¹ Našto papa Julije II sazove lateranski sabor za 19. travnja 1512. i pokrene protiv Francuske novi međunarodni savez »svetu ligu«.²² Prvih dana prosinca 1511. pozvan je i kralj Vladislav u »svetu ligu« i to preko Trogirana Ivana Statilea, svećenika i ujaka Berislavićeva.²³ Zeleći dobiti na vremenu, kralj izjavi da će poslati svog poslanika Petra Berislavića u Rim da tamo utanači uvjete i način pristupa ligi, ali da se on nalazi još kod cara Maksimilijana. Time je ipak kralj odstupio od kambrejske lige i rata protiv Venecije, posebno kad je papi uspjelo pomiriti i Maksimilijana s Mlečanima. Sad je i mletačkom poslaniku Pasqualigu bio lak posao i Dalmacija je zaista ostala u rukama Venecije.

Izgleda malo neobično da kralj određuje upravo Petra Berislavića da ide papi u Rim i tamo ugovara uvjete pristupa »svetoj ligi«, kojoj su prve pristupile Španjolska i Venecija. Neobično izgleda upravo zbog toga što se Berislavić najenergичnije borio za to da se zauzme krajnje odlučan zahtjev prema Veneciji

¹³ Ib, 88, 2; D. Kniewald, o. c., 27. S. Ljubić, *Commissions et relations Venatae I*, MSHSM VI, Zagrebiae 1876, 119.

¹⁴ S. Ljubić, *Commissions I*, 122.

¹⁵ D. Kniewald, o. c., 29.

¹⁶ S. Ljubić, o. c., 122.

¹⁷ Usp. S. Romanin, *Storia documentata di Venezia V*, Venezia 1913, 185—235.

¹⁸ S. Ljubić, o. c., 124.

¹⁹ M. Perojević, o. c., 91—2.

²⁰ Ibid.

²¹ Francuski kralj Luj XII udario je poslije papine pomirbe sa Mlečanima na papinsku državu i da papi umanjil ugled potakne u rujnu 1510. francuske prelata da od njega zatraže nek u sporazumu s carem sazove opći sabor i osudi tobožnje papino smetanje u kršćanstvu. Giovanni Battista Picotti, *Giulio II papa, Enciclopedia italiana XVII*, 325., E. Rodocanachi, *Hist. de Rome: le pontificat de Jules II*, Paris 1928.

²² G. B. Picotti, o. c., 1bd.

²³ M. Perojević, o. c., 92, 2.

koji bi imao uroditi vraćanjem Dalmacije matici zemlji, a sad je upravo on morao ugovarati pristupanje zajedničkom savezu s Republikom. No, ako gledamo, s jedne strane, na već iskušane diplomatske sposobnosti Berislavićeve, a s druge na njegovu otvorenost uvijek novim mogućnostima pozitivnog djelovanja, onda nam je i taj put u Rim razumljiv. Njemu je svakako bilo jasno da u momentalnoj situaciji sjedinjenje i povratak Dalmacije nije bilo moguće postignuti vojnim putem. Stvarale su se nove mogućnosti i on se sigurno sijećao riječi modruškog biskupa Šimuna Kožičića koji je govorio kako Julije II prepušta kralju Dalmaciju, ali za to ne želi rata i krvi.

Možda se nadao da će pri utanačivanju uvjeta za ulazak u »svetu ligu« riješiti i pitanje oslobođenja Dalmacije. Kao što papa ne trpi tudince Francuze u Italiji, tako ne će ni Mlečane u Dalmaciji. Tko će bolje zagovarati tu misao osim samoga Berislavića? Eto, zašto se on prima ovoga poslanstva.²⁴ Međutim, nove okolnosti koje su se pojavile potisnule su ova nastojanja Berislavićeva i upravile svu njegovu aktivnost u jednom drugom pravcu, koji će od njega tražiti još više i to daleko više pregaranja, odlučnosti, ustrajnosti i budnosti.

Godine 1503. bijaše sklopljeno primirje između kralja Vladislava II i sultana Bajazita II i to na sedam godina. Vladislav je želio da u primirje bude uključena Poljska i Venecija. Budući da su Turci i dalje zadržali u svojim rukama sva glavna uporišta za napadaje na hrvatske oblasti te stalno provaljivali preko Save u Hrvatsku, trebalo je zaštititi i ove krajeve. Konačno je primirje zaključeno ponovo na pet godina i u primirje je uključena i Venecija. Kako u povelji o primirju nije bila spomenuta Hrvatska, Slavonija i Dalmacija, moglo se bojati, dakle, da će Turci i dalje provaljivati u ove krajeve i zato kralj Vladislav šalje Feliksa Petančića početkom 1512. u Carigrad na poradi na tome da i Hrvatska bude uključena u primirje i tako kroz ugovoreno vrijeme bude pošteđena od turskih upada. Međutim, nekako u isto vrijeme Bajazitov mlađi sin Selim prisili oca da se njemu u korist odreče prijestolja, a zatim, preuzevši vlast, dađe poubijati svoju braću i rođake, a oca je — navodno — dao otrovati. Bajazit je umro 26. svibnja 1512. Kada se u Carigradu situacija donekle smirila Feliks produži svoj put. Bilo je to krajem 1512. U međuvremenu turski odredi provaljuju pljačkajući i plijeneći sve do Skradina.²⁵ Petančićevo poslanstvo izgleda da nije urodilo naročitim plodom.

Međutim, trebalo je ugroženoj Hrvatskoj poduzimati odlučne i konkretne mjere za obranu od učestalih napada nakon Bajazitove smrti. Obrana Hrvatske bila je povjerena banu Emeriku Perenyju za koga se u rujnu 1512. govorilo da će udariti i na Dalmaciju i otići Zadar, Šibenik i druga mjesta što potakne Mlečane da opskrbe municijom otok Krk, budući da su se Frankopani pridružili banu. No od toga ne bi ništa. Čini se da se ni turskim provalama Pereny nije znao, ili nije mogao spretno suprotstavljati jer već početkom 1513. uz njega na kormilu Hrvatske nalazimo drugoga. Bio je to Petar Berislavić, biskup vesprimski.

Nije poznato, no možda je već u samom Rimu pala odluka pape Julija II da Petra Berislavića imenuje vesprimskim biskupom, budući da je ta biskupija u to vrijeme bila upražnjena. Što se tiče samog Petra, on je već vršio službu generalnog vikara dotične biskupije,²⁶ što mu je uz već poznate vrline uma i srca, te naklonost kraljevu moglo biti izvrsnom preporukom. U nedostatku izvora moramo se zadovoljiti samo pretpostavkama što se tiče vremena i načina kako je Petar postao vesprimskim biskupom. Činjenica je svakako da je on početkom 1513. vesprimski biskup,²⁷ da nosi naslov kraljevskog rizničara,²⁸ da ga kralj naziva upraviteljem banije: »Banatus Regni Dalmacie, Croacie, Sclav. Praefectus«,²⁹ dok ga ostali poznaju samo kao bana i kapetana senjskog.³⁰ Kra-

²⁴ Ibid.

²⁵ *Historija naroda Jugoslavije* I, 761.

²⁶ F. Cupilli, o. c., 12; I. T. Mrnavić, o. c., 230.

²⁷ Arhiv Hrvatske, Zagreb, *Documenta Medievallia Varia* (DMV), 713.

²⁸ Ibid.

²⁹ I. Kukuljević, *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* I, Zagreb 1861, 262—263.

³⁰ DMV, 713, 714, 729, 748, 760, 761.

ljeva distinkcija postojala je vjerojatno zbog toga što je još banovao i Emerik Pereny, koji, međutim, u travnju ili svibnju oboli i tako sva briga oko obrane teško ugrožene Hrvatske padne na samog Petra Berislavića. I kao što se prije svom odlučnošću i marom zalagao za oslobođenje Dalmacije od Mletaka, tako će sad i još više sav napor i energiju trošiti u neprekidnoj obrani zemlje od stalno nadirućih Turaka.

Linija koju Berislavić brani ide od Srijema do Šamca i odatle Bosnom do Jajca (najistaknutijeg i uglavnom izoliranog bastiona), a zatim se vraća na Unu i spušta gotovo ravno na Prolog u Dalmaciji zatvarajući duboki turski klin s utvrđenim vrškom Kamengradom, središtem njihove vojne organizacije na području između Sane i njezina pritoka Japre. Vojni efektivni, kojima Berislavić raspolaže, katastrofalno su smanjeni još od »hrvatskog pokolja« na Krbavskom polju 1493. Pomoć iz Ugarske predstavlja oko 1500 ljudi razmještenih po mnogobrojnim utvrdama, a doprinos Zapada u ljudstvu i materijalu neznatan je, neredovit i nepouzdan. Jedina donekle redovita, ali nipošto i dovoljna pomoć dolazila mu ju je od pape Lecna X, koji snabdijeva Hrvatsku hranom, oružjem i novcem, bojeći se da Turci ne zaprijete Italiji, ako osvoje Hrvatsku i učvrste se na istočnoj obali Jadranskog mora.³¹

Cilj je Berislavićevih vojnih operacija konsolidirati obrambenu liniju i onemogućiti stvaranje turskih baza u blizini istaknutih kršćanskih utvrda. Prvu, a i najznačajniju svoju pobjedu izvojtio je Berislavić u ravnici između Une i Kupe, kojom su redovito išli pljačkaški pohodi u Posavinu. Naime, u kolovozu 1513. provale Turci u gore spomenuti kraj gdje stadoše pustošiti i robiti, a zatim opsjedati grad Blinju. Berislavić se utabori nedaleko Dubice 15. VIII, a pridruže mu se knez Nikola Zrinski, Mihajlo Frankopan Slunjski i Franjo Berislavić Grabarski. Sutradan udare Turci na Hrvate, ali ih stiže strašan poraz. Pade ih što u boju, što na bijegu preko 2000.³²

Znamenita Berislavićeva pobjeda kod Dubice nadaleko mu pronese ime. Prema mišljenju većeg broja historičara kralj ga za nagradu imenuje vranskim priorom³³ i županom dubičkim.³⁴ Neki gradovi hrvatski dadoše na gradska vrata uklesati datum banove pobjede.³⁵ No, Turci se nisu nipošto smirivali i zato je Berislavić morao misliti na organiziranje uspješnije obrane i tražiti u tom smislu saveznike unutar i van domovine. Koliko je sam bio u mogućnosti posvećuje se organizaciji obrane trojedne kraljevine, podiže u narodu duh otpora i okuplja razjedinjeno plemstvo. Pridobija krajiške velikaše da u gradovima i na važnijim pravcima turskih upada uspostave stalne posade i straže, snabdjevene sa dovoljno hrane i municije. Time postavlja prve osnove krajiške obrane na hrvatskim granicama. Što se tiče pomoći koju je tražio od Zapada u prvo vrijeme, kako je rečeno, odaziva se samo papa Lecn X koji je bio upućen o hrvatskim prilikama po svoj prilici već od svoga odgojitelja bosanskog franjeva Jurja Dragišića,³⁶ a uz to su na lateranskom koncilu posebno isticali teško stanje ugrožene Hrvatske splitski nadbiskup Bernardin Zane i modruški biskup Šimun Kožičić Benja.³⁷ Možda je upravo rezultat ovih informacija bila odluka Leona X kojom imenuje kardinala Tomu Bakača 15. srpnja 1513. legatom a latere za organiziranje rata protiv Turaka. Međutim, Bakačeva akcija nije urodila plodom, budući da su se križarske čete pod vodstvom Jurja Dosze okrenule protiv plemstva i velikaša umjesto protiv Turaka.³⁸

³¹ Bembl, *Monumenta Hungariae historica Scriptorum*, Ep. Lib. XII.

³² R. Horvat, *Ban Petar Berislavić*, Hrvatska Danica 1/1904, 143.

³³ P. Gregec, *Petar Berislavić*, *Hrvatska enciklopedija* II/1941, 423. J. Sundečić, o. c., 48, 4 navodi da je tom prigodom imenovan i jajačkim banom. Treba, međutim, istaknuti da Berislavić nije bio vranski prior već samo upravitelj — »gubernator« vranskog priorata, kako nam to pokazuje sačuvana listina od kralja Ludovika II iz 1516. DMV, 776. Podrobnije o tome kad je postao upraviteljem priorata i biskupom vesprimskim pisat ću u posebnom radu.

³⁴ R. Horvat, o. c., 143.

³⁵ Ibid.

³⁶ P. Gregec, *Ban Petar Berislavić*, *Mladost* 7/1926—27; 8, 228.

³⁷ D. Jagić, *Petar Berislavić, ban trojedne kraljevine, Pučki prijatelj* 2/1868; 5, 13.

³⁸ *Historija naroda Jugoslavije* I, 482.

Godine 1514. bio je Berislavić primoran založiti prioratska dobra Goru zajedno s gradom Mihajlu Slunjskom Frankopanau za 2000 forinsti i prioratski grad Hrežno Ivanu Križaniću za 1000 forinti, da bi dobivenim novcem koliko toliko mogao uspješno braniti domovinu. Sam je katkad preobučen s malim brojem svojih ulazio u Bosnu da sazna putove, utvrdi i opskrbi utvrde te dozna za neprijateljske planove da bi bio što spremniji za protuakciju.³⁹ Doznajući za njegove akcije, a posebno za glasovitu pobjedu kod Dubice, papa Leon X šalje Berislaviću blagoslovljeni mač i kalpak, dar koji je u ono vrijeme Sveta Stolica običavala davati najvrijednijim i najsajnijim ratnicima.⁴⁰

Prvu značajniju pomoć dobio je Petar Berislavić u ožujku 1515. kad mu Leon X, preko otočkog biskupa Vinka Andrića i cortonskog biskupa Julija, šalje 2000 dukata te mnogo žita, praha i nešto topova. Malo poslije posla i kralju Vladislavu 20.000 dukata s time da veći dio upotrebi za obranu hrvatskih gradova uz obećanje da će poslati još 7000 dukata po otočkom biskupu Vinku u Dalmaciju i Hrvatsku.⁴¹ U isto vrijeme ban Berislavić ulaže znatan napor da potakne plemstvo na spremniju obranu zemlje. I kad mu se ovi stadoše opirati, ovlasti ga Vladislav da im zaplijeni dobra, što je odmah urodilo plodom.⁴² Kroz sve to vrijeme Turci ne miruju i Berislavić kome je obrana domovine bila najpreča briga nema ni jednog mirnog dana i tako na proljeće 1515. prelazi preko Velebita u Dalmaciju te se utabori blizu mletačkog Šibenika imajući uza se 500 konjanika i 2000 pješaka. Berislavić je tu očekivao 5000 čeških vojnika, s kojima je namjeravao Turcima oteti Karin, Korlat i kaštel kod Novigrada. Vojna se međutim završila banovim porazom. Poslije pobjede nad Berislavićem, bosanski paša odlučuje slomiti jajačku banovinu. Berislavić je očito o tome obavijestio papu jer ovaj već 15. lipnja 1515. zaklinje Mlečane, neka pruže novčanu pomoć koja je potrebna »toliko radi poraza ugarskih četa, koliko radi opsade Jajca.«⁴³ Shvativši svu ozbiljnost situacije, dolazi pod Jajce i palatin Emerik Pereny s ugarskom vojskom. Mletački izvori javljaju u kolovozu 1515. da su Turci obustavili ospadu Jajca, kojemu su »Ugri« pritekli u pomoć. Otada je Berislavić neumorno nastojao da grad Jajce opskrbi hranom, streljivom i posadom te se s pravom može kazati da se upravo njegovom brigom još nekoliko godina održala ta predstraža Hrvatske.

Po sebi teška situacija u kojoj se nalazila Hrvatska i njezin ban Berislavić pogorša se još više kad je 13. ožujka 1516. umro kralj Vladislav II, a naslijedio ga sin Ludovik II, kojemu je bilo istom 10 godina. Skrbnici mladoga kralja i državno vijeće od pet crkvenih i sedam državnih dostojanstvenika više su se starali za sebe, nego za opće dobro. U teškoj situaciji obraća se Berislavić Leonu X: »Nemam kome da se utječem već k Vašoj svestosti koja se stara za sve kršćane kao najmilostiviji i najbolji otac«, te nastavlja nek se zauzme »da ne dođu najljepši i najjači branioci kršćanstva u ruke dušmanima našega imena, a to najviše našom krivnjom. Ovaj čas nemam ja ni novca, ni vojske«, jer je »već potrošio i svoj novac i novac svoje braće i prijatelja.«⁴⁴ Papa se na to obraća na sve strane »da čim prije dode od kršćanskih knezova dovoljna pomoć za uspješnu obranu.«⁴⁵ Tripuit u tom smislu poziva francuskog kralja Franju I, ali bez koristi. »Gradovi na koje Turci ne prestaju navaljivati imaju zbog svog položaja toliku važnost, da ako samo i jedan od njih padne Turcima u ruke, bilo Jajce, ili pak Knin, Klis ili Skradin, ne će se više moći obraniti Ugarska i Trucima će biti otvoren put do talijanskih zemalja. Te pak sramote nesmiijemo dopustiti mi knezovi kršćanski.«⁴⁶ Obraćao se papa i Veneciji,⁴⁷ ali bez koristi. I tako se Berislavić morao braniti sredstvima dobivenim od svoje biskupije, malim prihodima iz državne blagajne i novčanom pomoći od plemstva prema

³⁹ J. Sundečić, o. c., 49, 4.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ D. Jagić, o. c., 6, 23.

⁴² I. Kukuljević, *Jura I*, 265.

⁴³ P. Grgec, *Petar Berislavić*, *Hrv. encikl.*, II, 423.

⁴⁴ M. Mesić, *Banovanje Petra Berislavića za kralja Ljudevita II*, Rad JA III, 1.

⁴⁵ G. Pray, *De Prioratu Auranae*, 64/1773.

⁴⁶ Ibid., 68—70.

⁴⁷ M. Sanuto, *I. diarii*. Arhiv za Jugosl. pov. VI (1863) 461, 463.

naredbi Ludovikovo⁴⁸ od 2. XI 1516. A kad niotkud više nije bilo pomoći, ponovno je bio prisiljen da zalaže veća i manja dobra vranskog priorata kojemu je bio upraviteljem⁴⁹ da tako ili kojega svojega vojnika isplati za već učinjenu službu ili da dobije novca za potrebe koje je istom trebalo namiriti.

Početakom 1517. Turci ponovno provaljuju, odvođe iz zadarske okolice roblje⁵⁰ i ugrožavaju Klis i Skradin, Krbavu i Jajce.⁵¹ Nalazeći se u nemogućoj situaciji, ban se obraća za pomoć Mlečanima,⁵² papi, hrvatskim velikašima i zagrebačkom kaptolu »jer nećemo da ova preuboga domovina s nemarnosti i nebrige tako jedno propadne.«⁵³ Odaziv je i ovaj put bio vrlo slab. Od pape dobija ovog puta samo pohvale i poticaje uz obećanje da će ga uzdignuti u kardinalski kolegij i to ne u broju drugih nego njega samog i zato neka još više uznastoji proslaviti se slavnim djelima i tako zasluži odlikovanje koje mu je dosad uskraćeno.⁵⁴ Kaptol mu zagrebački nije dao pomoć,⁵⁵ a ni Mlečani.⁵⁶ Pomoć obećavaju samo knezovi Nikola Zrinski i Franjo Berislavić Doborski.

Da se ne upuštamo u daljnja nabranja, možemo ukratko kazati da je Berislavić gotovo sam ili s malom i neznatnom pomoći iz godine u godinu *branio ostatke ostataka hrvatske domovine*. Kako je vrlo često ostajao bez ikakve pomoći, a nije ni mogao ni htio izrabljivati svoje vojnike, pomalo se sve njegovo najbogatije pokuštvo, srebro, zlato i drago kamenje, nalazilo u rukama njegovih vojnika, te je na kraju i svoju odjeću razdavao za podmirenje njihovih usluga. Pa ipak i uza sve to za njega nije bilo dovoljno razumijevanja. Imao je čak i velikih i moćnih protivnik među kojima se posebno isticao kardinal primas Toma Bakač, koji je na svaki način nastojao napakositi ugledu i utjecaju banovu, jer se ovaj nikako nije mogao ni htio pomiriti s kardinalovom težnjom za gomilanjem prihoda i biskupija dok je čitav jedan narod stradao.⁵⁷ Nije isključeno da je i kardinalska čast Petru uskraćena upravo zbog negativnog utjecaja Tome Bakača.⁵⁸

Baveći se obranom svoje domovine, Petar Berislavić nije ipak bio samo ratnik. Kao hrvatski ban imao je i mnoga okapanja s nasilnim višim plemstvom koje je nastojalo da se i na nepošten način obogaćuje, a to on nije nikako htio dozvoliti, bez obzira o kome se to radilo.⁵⁹ U tom smislu presuđuje u čestim parnicama,⁶⁰ istražuje krivce⁶¹ i potvrđuje privilegije.⁶²

Od godine 1516 — 1519. Berislavić uz silne napore zatvara turske breše na različitim mjestima duge granice, branić sad Knin, Skradin i Ostrovicu, sad Krbavu ili Jajce. Unatoč trogodišnjem primirju, koje je Ljudevit II sklopio 28. ožujka 1519. sa Selimom I, turski ofenzivni udari bivaju sve češći i širi. Već u lipnju 1519. napadnuta je Krbava, početkom 1520. Turci se zalijeću sve do u Istru; u svibnju je forsirana čitava granica od Une do mora. I opet je Berislavić tako reći prepušten sam sebi. Općenito uzevši staleži nisu htjeli uočiti tešku situaciju u zemlji ni dati pomoć.⁶³ U toj situaciji papa Leon X breveom od 6. rujna

⁴⁸ I. Kukuljević, *Jura I*, 268.

⁴⁹ A. Theiner, *Vetera monum. Hist. Hungariam sacram illustrata II*, Roma 1960, 759.

⁵⁰ M. Mesić, o. c., 17.

⁵¹ M. Mesić, *Hrvati na izmaku XV i na početku XVI vijeka*, Književnik II, 1865, 216; Sanuto, o. c., Arhiv VI, 461, VIII, 1865, 5, 7, 28, 29.

⁵² Sanuto, o. c., Arhiv VIII, 25.

⁵³ Kaptolski arhiv Zagreb, Ms. fasc. 95, br. 62. Vlastoručno Berislavićevo pismo pisano u Zrinju 14. lipnja 1517.

⁵⁴ I. T. Mrnavić, o. c., 254.

⁵⁵ M. Mesić, *Banovanje Petra Berislavića*.

⁵⁶ Ludovik II je molio od Mlečana 10.000 dukata koje su se obavezali davati za obranu Klisa da ih pošalju Berislaviću, no oni banovu poslaniku daju u dva navrata samo 5.000.

⁵⁷ D. Jagić, o. c., 7, 26.

⁵⁸ I. Kukuljević, *Priorat vranski*, Rad JA, LXXXII, 36.

⁵⁹ J. Tomljenović, *Slika banovanja biskupa Berislavića, Hrvatski učitelj 14/1890*; 3. 35—36.

⁶⁰ Odmah u početku svoga banovanja intervenirira protiv nasilja koja su vršili ljudi markgrofa Jurja Brandenburškog, DMV, 713.

⁶¹ DMV, 746, 747, 757, 761, 764, 765, 779.

⁶² DMV, 729, 731, 732, 748, 771, 773.

⁶³ DMV, 760, 768, 792.

⁶⁴ To se daće zaključiti po tome što se osim Petra Berislavića, Nikole Zrinskoga i Franje Berislavića te Ivana Karlovića gotovo ni jedan viši plemić ili dostojanstvenik u Hrvatskoj ne ističe kao borac protiv Turaka koji neprestano nadiru.

1519. naređuje svećenstvu »sub poena excommunicationis« da dade desetinu za državne potrebe, a drugim pismom daje obilne oprostite onima koji dadu pomoć Klisu.⁶⁴ 12. prosinca 1519. dolazi u Rim Berislavićev poslanik Toma Niger (skradinski biskup) te pred papom, kardinalima i stranim poslanicima iznaša hrvatske jade unatoč sklopljenom primirju i upozorava da su Hrvati izjavili banu da će se odreći poslušnosti ne samo kralju nego i samoj Svetoj Stolici i sklopiti s Turcima nagodbu prema kojoj će ovima biti slobodno preko hrvatskih zemalja ići u druge kršćanske zemlje.⁶⁵ Možda upravo ta izjava, koju nikad Hrvati nisu htjeli provesti u djelo, najbolje pokazuje bezizlaznost situacije u Hrvatskoj, gdje se krv potocima lila, dok je kršćanski Zapad uživao u izobilju i gozbama.

Papa ponovno obećava pomoć, piše poljskom kralju Sigismundu, a kralja Ludovika poziva da ili sam pruži Hrvatima dovoljnu pomoć, ili da ihпусти da stupe pod obranu i zaštitu kojeg drugog kršćanskog vladara ili Svete Stolice.⁶⁶ Toma Niger krene u proljeće 1520. caru Karlu V u Bruxelles. Od cara dobije Toma nešto novaca i pismo za Leona X u kojem ističe da je više kriv »nemar kršćana« nego neprijateljska sila teškom položaju Hrvata. Obećaje nadalje pomoć i moli da Berislaviću bude dodijeljeno dostojanstvo kojeg je za njega već car Maksimilijan tražio; »Ako se nas dva staramo za opću stvar, smatramo da je nužno da se to svima pokaže a osobito Hrvatima; i ako želimo da se bolje nade pobude u nastojanju oko propadajuće vjere, prigrlimo biskupa vesprimskoga, od toliko godina za stvar kršćansku tako zaslužna, da novim dostojanstvom odlikovan svojim bude uzoritiji a dušmanima strahovitiji.«⁶⁷ Car se obratio i Mlečanima da i oni pomognu svojim susjedima.⁶⁸ U pismu upravljenom na samog Berislavića ističe kako je uz ono što je prije o njemu znao još više proširio i upoznao iz papina pisma i govora časnog skradinskog biskupa »te zato u tebe jedinog položismo toliko nade, te se uzdamo, da ništa drugo neće tako zaustaviti propast hrvatskih stvari kao pomoć tvoje bogoljubnosti. Isti će ti skradinski biskup kazati, kako smo mi voljni Hrvatima pomoći i tebi pribaviti za tvoje izvrsne zasluge novo odlikovanje«. U istom pismu ga opominje i moli »da kao što si dosada činio s najvećom slavom, tako i nadalje braniš stvar kršćansku... te narod još za malo dana uzdržiš u vjeri i pokornosti... Ne kloni duhom, te znaj da se od tebe već po dužnosti zahtijeva ova krepost, s koje si već tako dugo slavljén.«⁶⁹ To carevo pismo bijaše pisano u Bruxellesu 23. lipnja 1520. No Petar Berislavić bijaše već mrtav.

Kad su u sklopu gore spomenute ofenzive Turci napali i okolicu Drežnika, Berislavić koji se nalazio u Otočcu, prebacuje se s 300 ljudi u Bihać, da bi odatle krenuo za Drežnik; skreće s puta, da bi umištio turski odred od 800 ljudi, koji se sklonio u Vražju goru kraj Korenice. Dne 20. svibnja sukobi se s Turcima i u prvoj ih navali natjera u bijeg. Dok su njegovi vojnici progonili Turke, iznenada udare iz zasjede na Petra i njegovu malu pratnju. U junačkoj borbi pade ban Petar Berislavić smrtno ranjen. Njegovi mu prekasno stigoše u pomoć. Rastjeravši Turke spasiše banovo mrtvo tijelo i odnesu ga u grad Bihać.⁷⁰ Poslije, po nalogu Petrova ujaka biskupa Ivana Statilea, prenesu njegovo mrtvo tijelo u Vesprim, gdje ga pokopaše kraj ostalih vesprimskih biskupa.⁷¹

Berislavićeva smrt teško se dojmila svih onih koji su ga na bilo koji način poznavali: pape Leona X, cara Karla, kralja Sigismunda i Ludovika II.⁷² Mletački poslanik na ugarskom dvoru Lorenzo Orio pisao je 27. svibnja iz Budima u Veneciju: »Da je kralj s velikom tugom primio glas o smrti biskupa vesprimskoga i bana hrvatskoga. Ali da još ne vjeruje tomu glasu.«⁷³ U mjesecu lipnju dobije Mlečani također iz Rima vijest da je ban hrvatski pao u boju s Turci-

⁶⁴ A. Theiner, *Vetera mon. Slav. merid. hist. illustratia* I, Roma 1863, 572.

⁶⁵ I. Kukuljević, *Jura* I, 272.

⁶⁶ G. Pray, *Annales regum Hungariae* V, 1770, 24.

⁶⁷ I. T. Mrnavić, o. c., 269—270.

⁶⁸ M. Sanuto, *Arktiv* VIII, 84.

⁶⁹ I. T. Mrnavić, o. c., 271.

⁷⁰ I. Kukuljević, *Priorat vranski*, 37.

⁷¹ Ibid.

⁷² I. T. Mrnavić, 280.

⁷³ I. Kukuljević, o. c., 37—38.

ma.⁷⁴ Iz toga dojavljivanja možemo zaključiti koliko je za kršćanski svijet bio značajna ličnost ban Berislavić i kako je svima morala biti teška vijest o njegovoj smrti.

U ocjeni cjelokupnog rada i djelovanja Berislavićeva možemo ustanoviti nekoliko osnovnih linija koje se protežu kroz čitav njegov život. Bio je bez sumnje čovjek od akcije, odlučan i ustrajan na djelu. Za svoj narod imao je razvijen osjećaj od rane mladosti. Napušta grad kojega drže Mlečani i ide u državu hrvatsko-ugarskog kralja Matijaša Korvina koji je najozbiljnije radio na obrani Hrvatske od Turaka, u kojega se moglo pouzdati budući da je bio potpuno samostalan, energičan, nepopustljiv prema svojim protivnicima, gospodar svakom oligarhijskom pokretu, a seljaku i građaninu pravi zaštitnik.⁷⁵ Mogao se zato i Petar Berislavić nadati da će upravo takav čovjek nešto konkretno učiniti i za povratak Dalmacije Hrvatskoj. U svojoj zrelijoj dobi kada postizava jedne odlikovanje za drugim, kad postaje čak i kraljevim kancelarom,⁷⁶ ni tada ne misli na svoj probitak već sav napor ulaže u pokretanje odlučnih akcija za oslobođenje Dalmacije. Kad je turska opasnost zaprijetila i do tada ugroženoj Hrvatskoj, on se prihvaća teške i nezahvalne dužnosti hrvatskoga bana, iako je mogao mirno živjeti u svojoj biskupiji i, umjesto da se brine kako će plaćati vojnike i braniti domovinu, puniti svoje riznice i povećavati bogatstvo kao mnogi suvremenici. Prebjez, poslije diplomat pa ratnik, izvanredan rodoljub, Berislavić ne zaboravlja ni na svoje biskupske dužnosti. Toma Niger obavlja za njega poslove vesprimske dijeceze,⁷⁷ Ivan Statileo u njegovo ime održava biskupijsku sinodu,⁷⁸ a za svoje duhovne potrebe ishodi od pape povlasticu da može k sebi uzeti tri do četiri redovnika.⁷⁹

Čovjek »koji je podnosio uvrede malih, ali ne i velikih« i bio »omrznut velikašima zbog svoje otvorenosti« (Mrnavić), Berislavić, bio je prijatelj i zaštitnik mnogih naših humanista. S Markom Marulićem veže ga ne samo intimno prijateljstvo,⁸⁰ nego i srodnost pogleda.

O Berislaviću bi se dalo mnogo govoriti i to daleko više nego što je ovdje napisano. Imao je sigurno i on svojih mana i nedostataka, no o tome nedostaju dokazi i vrela. Možda je upravo činjenica što je zadnje godine svojega života toliko obogatio junačkim djelima bila razlogom da ga poznamo samo u najljepšem svjetlu. U daljnim istraživanjima može sud povijesti biti ne znam kakav, uvijek će ipak nad njegovim likom svijetliti istina da je više mislio na svoj narod nego na se, da je u vrijeme opće gramzivosti velikaša bio altruist koji je pomogao i štitio i vjeru i znanost i svoj narod. Bio je čovjek koji je shvatio potrebe svog vremena i nastojao im udovoljiti.

⁷⁴ M. Sanuto, *Arktiv VIII*, 81.

⁷⁵ F. Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb 1962, 235.

⁷⁶ DMV, 776. »Aule Reginalis Maestatis Supremus cancellarius« — takvu titulu, uz ostale, upotrebljava Berislavić 27. XII 1516.

⁷⁷ Ferrari Cupilli, o. c., 19.

⁷⁸ Theiner, *Vetera mon. Slavov. merid.* I, 567.

⁷⁹ Theiner, *Vetera mon. hist. Hungar.* II, 623.

⁸⁰ U svojoj oporuci godine 1521. Marko Marulić ostavlja svojoj sestri koludrici Biri kao dragocjenu uspomenu srebrni sat, kojim ga je nekada darovao biskup Petar Berislavić, te joj poručuje, da se moli Bogu za dušu toga branioca Kristove vjere. Lucerna Camillo, *Uspomeni bana Petra Berislavića, Domaće ognjštke 7/1906—1907*; 4, 70.